

NOVÉ RÍMSKE FIGURÁLNE PLASTIKY Z JUHOZÁPADNÉHO SLOVENSKA¹

Ján RAJTÁR

RAJTÁR, Ján. New roman figurines from South-Western Slovakia. The article presents new finds of Roman metal figurines which come from collections at Germanic settlements in south-western Slovakia. Two bronze figurines – a small statuette of Mercury and a naked male figure (probably Apollo?) – were discovered in Zvočín. Another small bronze statuette of Amor and a lead figurine of an unidentifiable male deity come from a nearby Germanic settlement in Bohuslavice nad Trnavou. Fragment of a hand with a pouch from a Mercury statuette comes from the settlement in Hronovce-Vozokany nad Hronom. This has increased not only the number of such finds, but also the scale of deities represented in the local Germanic environment. They can be considered evidence of penetration of Roman influences in the spiritual sphere and religious ideas of the Germanic population.

Keywords: Roman metal figurines, Germanic settlements, South-Western Slovakia

Kľúčové slová: rímske kovové sošky, germánske sídliská, juhozápadné Slovensko

Malé figurálne plastiky vyhotovené z kovu, z hlíny, prípadne iných materiálov patria k najčastejšie dochovaným dokladom a prejavom polyteistického náboženstva rozšíreného po dlhú dobu na celom území rímskeho impéria. Zobrazujú celú plejádu rôznych božstiev, bôžikov, lárov, penátov, nýmŕ, géniov a iných nadprirodzených a mytologických bytostí, ktoré bezprostredne súviseli s náboženskými predstavami a mnohorakými religióznymi praktikami i kultovými rituálmi veľmi rôznorodého a mnohovrstvového obyvateľstva. Ako symboly týchto božstiev zohrávali dôležitú úlohu v každodennom živote. V privátnej sfére tvorili súčasť domácich svätýň, kde sa na nich obracali s modlitbami a rôznymi obradmi, úkonmi, ale aj obetami sa snažili získať ich náklonnosť a podporu. Často patrili aj k zasľúbeným a ďakovným, teda votívnym darom, ktoré sa umiestňovali na posvätných a obetných miestach, najmä v chrámových okrskoch a svätyniach.

Ich stvárnenie a forma väčšinou nadväzovali na staršie, najmä grécke a helenistické predlohy a zobrazenia. Pomerne často však synkreticky spájali a preberali aj iné religiózne prvky a atribúty. Mnohé z nich sú umelecky i remeselne na veľmi vysokej úrovni vypracovanými zmenšeninami a kópiami kánonicky zobrazovaných veľkorozmerných sochárskych predlôh, aké si mohli dovoliť zaobstarať zjavne len majetnejšie vrstvy². Na druhej strane, početnejšie sa zhotovovali zjednodušené sošky v schematickom, menej kvalitnom až povrchnom prevedení, čo umožňovalo ich lacnejšiu sériovú a masovú produkciu na pokrytie dopytu širokých i chudobných vrstiev. Výber a stvárnenie jednotlivých božstiev sa pritom orientovali podľa ich preferovania v privátnom kulte, zrejme aj podľa sociálneho zloženia, ako aj lokálnych

¹ Práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-14-0842 a grantového projektu VEGA č. 1/001/18.

² Takéto diela sa už od renesancie stávali súčasťou zbierok antických umeleckých výtvorov a v novoveku múzejných, galerijných i privátnych zbierok. Postupne boli mnohé sprístupnené v zbierkových katalógoch a stávali sa predmetom početných umenovedných prác a štúdií. S rozvojom klasickej a rímsko-provinciálnej archeológie boli spracované aj vo viacerých korpusových sériách a stali sa i objektom špeciálne orientovaného medzinárodného bádania, zameraného postupne na mnohé ich aspekty (pozri k tomu *Thomas 2000*).

tradícií. Popri reprezentatívnych najvyšších bohoch rímskeho panteónu a štátneho kultu sa preto do popredia dostávali aj iné božstvá. Takéto plastiky sa vyskytujú na mnohých náleziskách, či už mestských aglomeráciách, chrámových okrskoch a svätyniach, ale aj vojenských táboroch a zariadeniach i vidieckych sídlach na celom území Rímskej ríše.

Mimo územia Rímskej ríše v európskom barbariku sú nálezy samostatných rímskych figurálnych plastiek zriedkavé a výnimočné. Väčšinou sú to síce staršie nálezy, u ktorých nie sú známe nálezové okolnosti a až na výnimky ani približný kontext, ale už ich samotný výskyt a nálezisko majú pre posúdenie rímskeho vplyvu a vzájomných rímsko-germánskych vzťahov významnú vypovedaciu hodnotu (Eggers 1951, 182; La Baume 1971, 143-153; Stupperich 1980, 20-22; 1995, 58-60, 65-67, 72). Podobne to platí aj pre oblasť dnešného Slovenska. Keď pred časom V. Varsík (1995) stručne zhrnul rímske bronzové plastiky na Slovensku, tak popri väčšine figurálnych sošiek uložených v muzeálnych zbierkach pochádzajúcich zjavne z rímskeho územia boli vtedy známe len dva exempláre, pri ktorých bolo isté, že sa našli na Slovensku. Jedným z nich bol výnimočný nález bronzovej plastiky Merkúra, ktorá bola vložená do vrchnej časti urny germánskeho žiarového hrobu 7 v Ivanke pri Dunaji (Kraskovská 1965, 164, 172, 173, 175, obr. 3: 1-3, tab. 2: 1-5). Druhým bola bronzová ityfalická figúrka (Priapos?), ktorá sa našla vo vrstve pri výskume v Bratislave-Dúbravke (Kolník 1990). Podľa T. Kolníka by mohli z územia Slovenska, snáď z Považia (?), ešte pochádzať i dve bronzové plastiky – Jupitera Dolichénskeho a Jupitera alebo Herakla (?), ktoré sú uložené v múzeu v Hlohovci, ale to je neisté (Kolník 1981, 85, obr. 46, 47; 1984, 225, 229, frontispice a obr. 63).

Postupne, najmä od doby používania detektorov kovov, však začali pribúdať ďalšie nálezy. Fragment malej bronzovej plastiky na kruhovom podstavci, možno Herkula (?), sa takto našiel pri prospekcii germánskeho sídliska vo Veľkom Mederi (Varsík/Prohászka 2009, 191, obr. 3: 2a-b). Zo zberu pravdepodobne na germánskom sídlisku v Šarovciach pochádza torzo bronzovej sošky Venuše, ktoré do zbierok získalo Archeologické múzeum SNM (Kvetánová/Turčan 2003) a pri systematických zberoch na germánskom sídlisku v Hurbanove sa našla olovená plastika Merkúra (Rajtár 2016). Možno však predpokladať, že viaceré takéto nálezy zostali utajené, prípadne pri ich zverejnení nebolo udané ich nálezisko³. Preto už aj z vyššie uvedených dôvodov považujem za dôležité zaznamenať a sprístupniť každý nový nález, hoci aj bez bližšie známeho kontextu, neistého náleziska alebo pôvodu.⁴

V poslednom období sa podarilo získať informácie o ďalších nálezoch rímskych figurálnych plastiek, ktoré pochádzajú z takýchto zberov na germánskych sídliskách na juhozápadnom Slovensku, sú uložené v súkromných zbierkach, ale boli poskytnuté na zdokumentovanie a zverejnenie.

Dve bronzové figurálne plastiky sa našli pri zberoch v priestore rozsiahleho germánskeho sídliska, ktoré sa rozkladalo na pravom brehu potoka Parná v katastri obce Zvončín, okr. Trnava (nálezisko čiastočne zasahuje aj do katastra Trnavy a Bieleho Kostola), kde sa uskutočnilo i niekoľko záchranných výskumov a odkiaľ pochádza i množstvo zberových nálezov (Bazovský 2009, 435, 436, s odkazmi na ďalšiu literatúru; Turčan 2002).

Prvá z nich predstavuje podľa atribútov veľmi zjednodušene a neumelo stvárnenú nahú postavu Merkúra v postoji na zaťaženej pravej a odľahčenej ľavej nohe, ich spodné časti sú odlomené. Jej povrch je miestami poškodený koróziou a pokrytý hrubou hnedo-zelenou patinou. Pravá ruka je vystretá pozdĺž tela, a zrejme v nej drží mešec. Na ľavom ramene má prevesený plášť splývajúci vzadu do polovice chrbta, vpredu zakrývajúci ovinutím ohnutú ruku, s nadol prevísajúcim cípom. Jeho riasenie je len ledabolo zvýraznené ryhami, žliabkami a zárezmi. Muskulatúra tela nie je badateľná, prsné bradavky a pupok sú naznačené jamkami, genitálie zárezmi, zadná časť je plochá. Dva výčnelky nad ľavým ramenom by mohli symbolizovať heraldskú palicu (caduceus). Rysy tváre nie sú rozpoznateľné, na hlave má

³ Napríklad podľa nezverejnených, ale overených údajov z germánskeho sídliska v Hurbanove pochádza aj bronzová soška obetujúcej ženskej postavy, odetej v chitóne zo súkromnej zbierky v Rakúsku (Melchart 1997, 65, obr. 114).

⁴ Pozri k tomu Kolník/Mitáš 2012, 36, 37.

Obr. 1. Nové nálezy rímskych kovových figurálnych plastík z germánskych sídlisk na juhozápadnom Slovensku. 1, 3 – Zvončín; 2, 5 – Bohdanovce nad Trnavou; 4 – Hronovce, časť Vozokany nad Hronom. 1-4 bronz; 5 olovo. Foto: P. Červeň

klobúk s dvomi výčnelkami naznačujúcimi krídla. Zachovaná výška je 4,2 cm, váha 16,6 g (obr. 1: 1).

Druhá zobrazuje nahého muža v postoji so zaťaženou pravou a zľahka ohnutou ľavou nohou s chodidlom, spodná časť pravej nohy je odlomená. Pravá ruka je vystretá, mierne v lakti ohnutá a napriahnutá dopredu. Drží v nej obetnú misku, prsty nie sú naznačené. Ľavá ruka spustená nadol je nad lakťom odlomená. Z muskulatúry sú len slabo naznačené prsné a brušné svaly, výraznejšie slabiny, prsné bradavky a pupok jamkami, penis a genitálie i sedacie svaly zárezmi. V porovnaní s telom je hlava predimenzovaná. V oválnej tvári bez brady sú plasticky stvárnené ústa, nos, oči i obrvy, kadere vlasov sú z čela začesané nahor a dozadu, po stranách a vzadu naznačené oblúkovými zárezmi. Vzadu na chrbte je krátky plastický valcovitý výčnelok s tromi priečnymi zárezmi, smerujúci od ľavého ramena šikmo k pravej lopatke. Povrch pokrýva zelená patina. Zachovaná výška je 8,1 cm, váha 70 g (obr. 1: 3).

Tento bronzovej soške síce chýbajú výraznejšie atribúty, ale plastický valcovitý výčnelok na chrbte by mohol symbolizovať tulec, s akým býva zobrazovaný Apolón. Tomu by zodpovedali postoj, účes i celkovo mladistvé stvárnenie tela a tváre. Vzdialene pripomína umelecky precízne vypracovanú sošku Apolóna z larária v Nagyde (Bánki 1984, tab. XLI, hore). Porovnateľné plastiky Apolóna v podobnom postoji s obetnou miskou a tulcom preveseným na remeni cez pravé rameno pochádzajú napríklad zo svätyne v obci Lozen (Dijnikli) v južnom Bulharsku (Vassilev 1994, 429-431, obr. 4, 5a-c, 6) a ďalšie z neznámych nálezísk sú uložené aj v zbierkach niektorých múzeí (Franken 1994, 425, obr. 52, 53; Menzel 1966, 4, tab. 3: 8). Podľa toho by bolo možné aj uvedenú plastikú s veľkou pravdepodobnosťou považovať za zobrazenie Apolóna. Rimania Apolóna prevzali do svojho panteónu od Grékov, kde mal moc nad svetlom, bol patrónom liečiteľstva a veštectva i umení, najmä hudby a poézie, ale aj ochranca stád, zaháňal choroby a prírodné pohromy. K jeho atribútom okrem iného patrili luk, šípy a práve i tulec.

Dve ďalšie plastiky sa našli na nie veľmi vzdialenom germánskom sídlisku v Bohdanovciach nad Trnavou, okr. Trnava, ktoré je známe z početných zberových nálezov (Kolník/Mitáš 2012, 41-53).

Prvou je malá bronzová soška zobrazujúca nahú, zjavne detskú buclatú postavu v stojí s nohami pri sebe, len zľahka ohnutými v kolenách, slabo modelovaným telom, ryhami naznačenými slabínami a lonom. Pravá ruka je vystretá pozdĺž tela a zvierajúci predmet (snáď fakľu?), ktorý je odlomený. Ľavá, v lakti ohnutá ruka je asi zakrytá záhybom látky (?). Na mierne nadol sklonenej guľatej hlave sú v tvári len neumelo zvýraznené očné jamky a plasticky nos, na temene ryhami krátke vlasy. Na chrbte sú krátke krídla, horizontálne členené tromi ryhami. Povrch pokrýva zelená patina. Zachovaná výška je 4,0 cm, váha 18,6 g (obr. 1: 2).

Podľa buclatej detskej postavy, najmä krídel, ide nepochybne o zobrazenie Amora, v rímskej mytológii boha a personifikáciu lásky, ktorý býva zobrazovaný mnohokrátym spôsobom, niekedy i v skupine s inými božstvami, sošky s fakľou bývali i súčasťou lúčnych a kandelábrov (Fleischer 1967, 79-87, tab. 51-56; Kaufmann-Heinimann 1977, 42). Presnejšiu analógiu sa mi v dostupnej literatúre nepodarilo nájsť.

Druhou plastikou je olovená, jednostranne odlievaná plochá soška stojacej nahej štylizovanej mužskej postavy s mierne rozkročenými nohami, naznačeným penisom a muskulatúrou. Črty tváre ani účes nie sú rozpoznateľné. Pravá, v lakti ohnutá ruka je zdvihnutá k hlave (snáď držala nejaký predmet?). Ľavá, taktiež v lakti ohnutá ruka (možno je prekrytá od ramena plášťom?) smeruje nadol a spočíva na bruchu. Zadná strana je plochá, nerovná. Dolná časť je rozdelená, dutá a zrejme formovaná ako podstavec. Okraje sú nerovné a olámané, v strede a na krku je nalomená a na pravom boku natrhnutá. Povrch pokrýva vrstva šedo-hnedej patiny. Zachovaná výška je 6,0 cm, šírka 2,8 cm, hrúbka pri kolenách 0,4 cm, váha 19,2 g (obr. 1: 5).

Spolu s nálezom Merkúra z Hurbanova ide už o druhý nález celej olovenej votívnej figurálnej plastiky z územia juhozápadného Slovenska (k výrobe a ich účelu pozri *Rajtár 2016*, 168, 169). Žiaľ, bez chýbajúcich atribútov nie je možné určiť, o aké mužské božstvo ide. Podľa postoja a zdvihnutej pravej ruky by snáď mohlo ísť o Jupitera alebo Marsa, ale mohla zobrazovať aj iné božstvo.

Fragment rímskej bronzovej figurálnej plastiky sa podarilo identifikovať ešte aj medzi početnými nálezmi, ktoré zhromaždil P. Polka⁵ v Múzeu v Želiezovciach. Pochádza zo zberov z priestoru germánskeho sídliska v Hronovciach, časť Vozokany nad Hronom, okr. Levice. Je to fragment pravej ruky odlomenej v zápästí so zreteľne vypracovanými prstami, zvierajúcimi mešec s peniazmi (marsupium) s tromi postrannými a jedným koncovým výčnelkom. Zachovaná výška je 2,8 cm. Ide nesporne o zlomok sošky Merkúra (obr. 1: 4).

Uvedenými nálezmi sa nielen výrazne zvýšil počet rímskych figurálnych plastiek, ale aj spektrum zastúpených božstiev v tunajšom germánskom prostredí. Keďže ide o predmety zo zberov bez nálezových súvislostí, je ťažké posúdiť, kedy a akým spôsobom sa sem mohli dostať. Už samotné datovanie vyhotovenia takýchto rímskych plastiek podľa ich štýlistického stvárnenia je veľmi problematické, pretože sú často mnohonásobnými kópiami a modifikáciami „nadčasových“ umeleckých diel. Ešte ťažšie je potom chronologicky zaradiť veľmi zjednodušené, štylizované až neumelo stvárnené sošky vyrobené zjavne v niektorej z nie príliš vyspelých a špecializovaných provinciálnych dielní. Väčšina olovených votívnych predmetov v Panónii sa datuje do 2. – 3. storočia (*Zsidi 2000*, 322, Beilage 1), takže i olovenú plastikú z Bohdanoviec nad Trnavou by snáď bolo možné rámcovo zaradiť do tohto obdobia. V 2., ale skôr v 3. storočí boli pravdepodobne zhotovené aj zvyšné bronzové plastiky, do germánskeho prostredia, a napokon do zeme sa však mohli dostať i omnoho neskôr. Akým spôsobom sa dostali do rúk Germánov možno len špekulovať. Sošky sa až na niektoré chýbajúce časti, ktoré sa mohli ulomiť neskôr napríklad pri orbe (tak sa mohol odlomiť i fragment sošky Merkúra z Hronoviec), zachovali takmer v celosti. To by indikovalo, že sa sem dostali v pôvodnej podobe a Germánom bola zrejme známa aj ich symbolika a kultová funkcia. Mohli ich získať priamo kúpou či výmenou v niektorej z dielní, trhovísk či chrámov v Panónii. Ako kultový predmet alebo talizman ich mohli priniesť pri návrate i vojenský veteráni alebo inak slúžiaci Germáni na rímskom území. Mohli sa sem však dostať i ako časť lupu alebo naopak sprostredkovane výmenou ako vzácny dar alebo predmet, ktorí ich fascinoval svojím stvárnením. I tu mohli byť naďalej ponímané a uctievané buď ako symboly rímskych bohov, alebo už boli stotožnené s ich germánskymi božstvami. Dajú sa teda považovať za doklad o prenikaní rímskeho vplyvu aj do duchovnej sféry a religióznych predstáv germánskeho obyvateľstva.

Poznámka

Príspevok venujem jubilantovi aj ako pripomienku na časy jeho štúdia.

LITERATÚRA

- Bánki 1984* – Zs. Bánki: Bemerkungen zum Lararium von Sárszentmiklós. *Alba Regia* 21, 1984, 83-85.
- Bazovský 2009* – I. Bazovský: Doklady výroby spôn v naddunajskom barbariku. In: M. Karwowski/E. Droberjar (eds.): *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji Sanok*, 13-17 października 2008. Rzeszów 2009, 433-438.

⁵ Pavlovi Polkovi patrí vďaka nielen za sprístupnenie nálezu a informácie o nálezisku, ale aj za jeho zanietené a neúnavné zberateľské aktivity a záchranu mnohých artefaktov pre zbierky Mestského múzea a pamätnej izby Franza Schuberta v Želiezovciach.

- Eggers 1951* – H. J. Eggers: Der römische Import im freien Germanien. Atlas der Urgeschichte 1. Hamburg 1951.
- Fleischer 1967* – R. Fleischer: Die römischen Bronzen aus Österreich. Mainz 1967.
- Franken 1994* – N. Franken: Die antiken Bronzen im Römisch-Germanischen Museum Köln. Die Bronzestatuetten ohne Fundortgabe. Die Statuetten aus dem Fund von La Comelle-sous-Beuvray. Kölner Jahrbuch 27, 1994, 405-511.
- Kaufmann-Heinimann 1977* – A. Kaufmann-Heinimann: Die römischen Bronzen der Schweiz. I. Augst. Mainz 1977.
- Kolník 1981* – T. Kolník: Staroveká plastika. Bratislava 1981.
- Kolník 1984* – T. Kolník: Rímske a germánske umenie na Slovensku. Bratislava 1984.
- Kolník 1990* – T. Kolník: Zu Vorkommen und Chronologie der ithuballischen Kleinplastik im mittleren Donaugebiet. In: Akten des XIII. Internationalen Kongresses für klassische Archäologie Berlin 1988. Mainz 1990, 523, 524.
- Kolník/Mitáš 2012* – T. Kolník/V. Mitáš: Archeologické nálezy k osídleniu Bohdanoviec nad Trnavou a niekoľko poznámok k činnosti detektoristov. Študijné Zvesti AÚ SAV 51, 2012, 35-74.
- Kraskovská 1965* – L. Kraskovská: Popolnicové pohrebisko v Ivanke pri Dunaji. Slovenská archeológia 13, 1965, 163-182.
- Kvetánová/Turčan 2003* – I. Kvetánová/V. Turčan: Venuša zo Šaroviec? Pamiatky a múzeá 2003/4, 52, 53.
- La Baume 1971* – P. La Baume: Besonders wertvolle römische Funde in Niedersachsen, Bremen und Hamburg. Die Kunde N. F. 22, 1971, 129-188.
- Melchart 1997* – W. Melchart: Antike Kostbarkeiten aus österreichischem Privatbesitz. Wien 1997.
- Menzel 1966* – H. Menzel: Die römischen Bronzen aus Deutschland. II. Trier. Mainz 1966.
- Rajtár 2016* – J. Rajtár: Olovená votívna plastika Merkúra z Hurbanova. In: I. Bazovský (ed.): Zborník na pamiatku Magdy Pichlerovej. Štúdie. Zborník Slovenského národného múzea, Archeológia Supplementum 11, 2016, 167-174.
- Stupperich 1980* – R. Stupperich: Römische Funde in Westfalen und Nordwest-Niedersachsen. Boreas, Münsterische Beiträge zur Archäologie, Beiheft 1. Münster 1980.
- Stupperich 1995* – R. Stupperich: Bemerkungen zum römischen Import im Freien Germanien. In: G. Franzius (Hrsg.): Aspekte römisch-germanischer Beziehungen in der frühen Kaiserzeit. Vortragsreihe zur Sonderausstellung „Kalkriese - Römer im Osnabrücker Land“ 1993 in Osnabrück. Quellen und Schriften zur Kulturgeschichte des Wiehengebirgsraumes B 1. Bramsche 1995, 45-98.
- Thomas 2000* – R. Thomas: Antike Bronzen. Werkstattkreise: Figuren und Geräte. Vorwort. Kölner Jahrbuch 33, 2000, 9-12.
- Turčan 2002* – V. Turčan: Ein germanisches Grubenhaus aus Trnava (Westslowakei). Ein Beitrag zur Datierung der Fibel A84. In: K. Kuzmová/K. Pieta/J. Rajtár (Hrsg.): Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník zum 70. Geburtstag. Nitra 2002, 387-393.
- Varsik 1995* – V. Varsik: Die römischen Bronzen aus der Slowakei. In: Ancient Bronzes. Acta of the 12th International Congress on Ancient Bronzes. Nederlandse Archeologische Rapporten 18. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Amersfoort - Nijmegen 1995, 351-354.
- Varsik/Prohászka 2009* – V. Varsik/P. Prohászka: Nové poznatky o osídlení Velkého Žitného ostrova v dobe rímskej. In: M. Karwowski/E. Droberjar (eds.): Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji Sanok, 13-17 października 2008. Rzeszów 2009, 187-210.

Vassilev 1994 – V. P. Vassilev: Bronzestatuetten aus Heiligtum bei Lozen. In: Akten der 10. Internationalen Tagung über antike Bronzen. Freiburg, 18.–22. Juli 1988. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 45, Stuttgart 1994, 429-434.
 Zsidi 2000 – P. Zsidi: Bleivotive aus Aquincum. Kölner Jahrbuch 33, 2000, 313-328.

SUMMARY

New roman figurines from South-Western Slovakia

Outside the territory of the Roman Empire, finds of individual Roman figurines are rare and exceptional. As for the territory of Slovakia, only two exemplars with confirmed places of occurrence were previously known. One of them was a bronze statuette of Mercury deposited in an urn of Germanic cremation burial 7 in Ivanka pri Dunaji (*Kraskovská 1965*, 164, 172, 173, 175, fig. 3: 1-3, Pl. 2: 1-5), the second one was a bronze ithyphallic statuette (Priapos?) from Bratislava-Dúbravka (*Kolník 1990*). Finds became more frequent with the start of use of metal detectors. A fragment of a bronze statuette (Hercules?) was discovered in Veľký Meder (*Varsik/Prohászka 2009*, 191, fig. 3: 2a-b). A torso of a bronze statuette of Venus probably comes from the Germanic settlement in Šarovce (*Kvetánová/Turčan 2003*) and a lead figurine of Mercury was found in Hurbanovo (*Rajtár 2016*). We can assume that several such finds remained secret. Nevertheless, they have a considerable information value for assessment of the Roman influence and mutual Roman-Germanic relations, although the place of their discovery is uncertain. Thus, I find it important to record and present each new find. Recently, we managed to obtain information on some other Roman figurines which come from collections at Germanic settlements in southwestern Slovakia and are deposited in private collections.

Two bronze figurines were discovered during collections at the Germanic settlement in the cadastral area of Zvočín, Trnava district, where several rescue researches have been carried out and where numerous collected finds come from (*Bazovský 2009*, 435, 436; *Turčan 2002*). Judging by the attributes, the first one depicts Mercury. Its surface is considerably corroded, the body musculature is not distinct, nipples and navel are suggested by dimples, and the dorsal part is flat. On the head, there is a hat with two protuberances suggesting wings. Facial features are unrecognizable. Its preserved height is 4.2 cm, its weight is 16.6 g (fig. 1: 1). The other figurine depicts a naked man. The bottom part of his right leg is chipped off. His right arm is stretched, holding a sacrificial bowl. His left arm is broken off above its elbow. In musculature, chest and abdominal muscles are weakly suggested, as well as nipples and navel are suggested by dimples; penis, genitals and bottom muscles are represented by cuts. There are mouth, nose, eyes and eyelashes represented in a face without a beard, hair locks are combed up and backwards, suggested by arcuate cuts on the sides and in the back. On the back, there is a short plastic cylindrical protuberance leading from the left shoulder obliquely to the right shoulder blade. Its preserved height is 8.1 cm, its weight is 70 g (fig. 1: 3). Distinct attributes are absent on the figurine but the plastic cylindrical protuberance could symbolize a pouch which is often associated with Apollo. Comparable figurines of Apollo come for instance from the sanctuary in Lozen in southern Bulgaria (*Vassilev 1994*, 429-431, fig. 4, 5a-c, 6) and others from unknown sites are deposited in collections of some museums (*Menzel 1966*, 4, Pl. 3: 8; *Franken 1994*, 425, fig. 52, 53). With regard to the above mentioned, the figurine could be considered a representation of Appollo with high probability.

Two other figurines were discovered at the Germanic settlement in Bohdanovce nad Trnavou, Trnava district, which is known by numerous collected finds (*Kolník/Mitáš 2012*, 41-53). One of them is a small bronze statuette depicting a naked chubby figure, apparently of a child. Its right arm is stretched along the body and holds an item (a torch?) which is broken off. The left arm bent in the elbow is probably covered by a fold of cloth (?). There are short wings on the back. Its preserved height is 4.0 cm, its weight is 18.6 g (fig. 1: 2). According to

the representation of wings, it is undoubtedly Amor who is depicted in many various ways, sometimes in a group with other deities. Statuettes with torches used to be parts of lamps and candelabras (Fleischer 1967, 79-87, Pl. 51-56; Kaufmann-Heinimann 1977, 42). The other statuette is a lead unilaterally cast figurine of a standing naked male figure with spread legs, suggested penis and musculature. The back part is flat, edges are rough and broken. The preserved height is 6.0 cm, width is 2.8 cm, thickness at knees is 0.4 cm, and weight is 19.2 g (fig. 1: 5). Together with the find of Mercury from Hurbanovo, these are two exemplars of lead votive figurines from southwestern Slovakia (Rajtár 2016). Unfortunately, without the absent attributes, it is not possible to identify the deity – it could be Jupiter or Mars (?).

A fragment of a bronze figurine was identified also among the finds in the museum in Želiezovce. It comes from the collections in Hronovce-Vozokany nad Hronom, Levice district. It is a fragment of a right arm broken in the wrist, holding a pouch. It is undoubtedly a fragment from a statuette of Mercury (fig. 1: 4).

The above mentioned finds do not only increase the number of Roman figurines, but also the scale of represented deities in the local Germanic environment. Since they are artifacts from collections without find contexts, it is difficult to say when and how they could have arrived there. Most lead votive artifacts in Pannonia are dated to the 2nd – 3rd centuries (Zsidi 2000, 322, Beilage 1), so the lead figurine from Bohdanovce nad Trnavou could be roughly classified in that period. The bronze figurines were probably made in the 2nd – 3rd centuries as well. However, they could have arrived in the Germanic environment later. We can only speculate how it happened. The figurines have been almost completely preserved, with the exception of several missing parts which could have been broken off during ploughing. This would indicate their possible arrival in their original condition and their symbolism and cultic function was probably known to the Germanic peoples. They could have obtained them by purchase or exchange in some of the workshops, markets or temples in Pannonia. They could have been brought by returning war veterans or other Germanic servants from the Roman territory as cultic artifacts or talismans. They also could have been parts of plunder or indirectly imported by exchange as precious gifts or artifacts. They could have been perceived and adored as symbols of Roman gods or they were identified with Germanic deities. They can be considered evidence of the penetration of the Roman influence in the spiritual sphere and religious ideas of the Germanic population.

Figure

Fig. 1. New finds of Roman metal figurines from Germanic settlements in South-Western Slovakia. 1, 3 – Zvončín; 2, 5 – Bohdanovce nad Trnavou; 4 – Hronovce, časť Vozokany nad Hronom. 1-4 bronze; 5 lead. Photo by P. Červeň.

Translated by Viera Tejbusová

PhDr. Ján Rajtár, PhD.
Archeologický ústav SAV
Akademická 2, Nitra 949 21, Slovenská republika
jan.rajtár@savba.sk